

בינת המשפט

ענייני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תרלז, פרשת פינחס, תשפ"ה

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 03-5740046 y.b.daskal@gmail.com

חולת נפש שגנבה בגדים ואין ידוע למי להחזיר

ובו יבואר: א. שוטה שנטל אבידה לפני יאוש, ולאחר מכן בעליה התיאשו. ב. שוטה שגנב, ולאחר מכן התיאשו הבעלים, והתפקח. ג. הטעמים שאין יאוש קונה בגניבה ואבידה. ד. אשה חולת נפש שגנבה בבית חולים בגדים, ואין ידוע למי להחזיר. ה. מצא אבידה ואין ידוע מי הבעלים, האם יכול לתת צדקה לזכות בעליהם.

הנידון

"אשה חולת נפש, הייתה מאושפזת בבית חולים לחולי נפש, במחלקה סגורה, אחת ממחלותיה הם לגנוב מאנשים. לאחר ששוחררה לביתה, בני ביתה מצאו בתיקה בגדים שגנבה מנשים שהיו בבית החולים, אין שום דרך לדעת למי שייכים הבגדים, ואין דרך להחזיר להם את הבגדים. מה יש לעשות. האם לעשות צרכי רבים, או לתת צדקה לזכותם, או להניח עד שיבוא אליהו. ראוי לציין שמצב הבגדים ראוי ללבישה, אבל לא למכירה".

תשובה

הרי זה כאבידה שלא נמצאו בעליה, וישום ערך הבגדים וירשום בפנקס, אולי ימצא פעם אותם. ואם יעבור הרבה זמן שיש להניח שמתו, כבר פטור להשיב, שאין ירושה לממון שאין עליו בעלים. וראוי לתת צדקה לזכות בעליהם, ובזה מקיים מצוות השבת אבידה.

ביאור התשובה

ביאור צדדי הספק

בסימן תי הארכנו בביאור דיני שוטה שגנב והתפקח, ומבואר שם שחרש שוטה וקטן שגנבו, והבריא החרש והשוטה, והגדיל הקטן, אם הממון שגנבו בעין, חייבים להחזיר. ואם נאבד הממון, פטורים להחזיר. ואם אינו בעין, אבל לא נאבד אלא נהנו מהם, מעיקר הדין פטורים, אבל לצאת ידי שמים ראוי להשיב מה שנהנה מממון חבירו. ובנידון דידן אם היינו יודעים למי גנבה הרי שחייבים להשיב את הגנבה כי הגנבה בעין, אבל צדדי הספק הן, שאין לדעת של מי

הגנבה, והרי יש לבגדים הללו דין אבידה. אבל יש להסתפק האם הבעלים התיאשו למרות שיש סימן כי נטלו מהם, ואינם חושבים שיחזירו להם, או שלא יתיאשו. ואם נאמר שהתיאשו, האם יש לזה דין יאוש שלא מדעת, כי בשעה שנטלה מהם עוד לא היה ידוע להם, או דלמא כיון ששוטה אין לו מצות השבת אבידה, לא נחשב יאוש שלא מדעת דלא באיסורא אתי לידיה, לכן הוי הפקר.

העולה מזה: יש להסתפק בשוטה שגנב, והגניבה בעין, ואין אפשרות להחזיר לנגנב, מה יש לעשות בחפצים.

שוטה שנטל אבידה לפני יאוש ולאחר מכן בעליה התיאשו

נקדים לבאר, מה הדין בשוטה שמצא אבידה שיש בה סימן ונטלה, ולאחר זמן התיאשו בעליה, ולאחר מכן התפקח השוטה, האם אמרינן דחייב להחזיר שהוא יאוש שלא מדעת, או דלמא, כיון שכאשר נטל את האבידה היה שוטה, ואין לו חיוב השבה, לא הוי יאוש שלא מדעת, וכיון שכאשר התפקח כבר התיאשו פטור להשיב.

ומצאתי בסייעתא דשמיא שכבר דן בזה המנחת חינוך, וז"ל (פרשת כי תצא מצוה תקלט אות א) "ונראה דקטן שהגביה מציאה קודם יאוש ואחרי כן נתיאשו הבעלים, ואחרי זה נתגדל הקטן, לא שייך דינים הללו כלל, הן בנטלה על מנת לגזולה או על מנת להשיבה, עיין ברמב"ן דהוי שומר אבידה, דכל זמן שהוא ביד הקטן הוה ליה כמונח על גבי קרקע ולא שייך באיסורא אתי לידיה, או שומר אבידה. לא מיבעיא אם נאמר דקטן אינו זוכה במציאה כלל, אף באופן שזוכה בו המוצאה, כיון דאין יד לקטן במקום, שאין דעת אחרת מקנה, עיין בסימן רמ"ג רק מפני דרכי שלום, אלא אף לדעת הש"ך דזוכה מהתורה בהגיע לעונת הפעוטות, עיין שם באריכות, והדברים עתיקים, מכל מקום, לא שנא על מנת לגזולה או על מנת להשיבה דיהיה כשומר אבידה, כיון דאין לו דעת והוי כמונח בקרקע, ומהני יאוש אם היתה קודם גדלות, וכן בנטלה ביאוש שלא מדעת ועיין בש"ך סימן רס"ח דאם בא לחצירו קודם יאוש דמביא דיעות אם חצירו הוי כידו והוי כבא לידו לפני יאוש, ויש סוברים דאינו כידו ע"ש והדברים ארוכים, מכל מקום בקטן נראה לי דלא הוי כבא לידו כלל והוי כמונח עוד על גבי קרקע עד שהגדיל, כנ"ל ולא עיינתי היטב ובאתי רק לעורר ולהזכיר. וכן בשוטה ובחרש, דהם בודאי אין להם יד כלל, ובפרט שוטה, ונפקא מינא אם נתפקח אחרי כן, ובאתי רק

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

העולה מזה: שוטה שגנב ואחרי כן התיאשו הבעלים, לא נקנה לו החפץ, דאין יאוש קונה בגזל וגניבה, אלא באבידה, לפי שבאיסור בא לידו.

הטעמים שאין יאוש קונה בגניבה ואבידה

והטעם שאין יאוש קונה בגניבה וגזילה מבואר הרבה באחרונים, ומובא סיכום הדברים באנציקלופדיה תלמודית (כרך כא, יאוש) וז"ל "בביאור הטעם שאמרו לזה שיאוש אינו קונה בגזילה שהוא לפי שבאה לידו באיסור, נחלקו אחרונים, וכמה דעות בדבר:

(א) יש סוברים שהוא לפי שכבר נתחייב הגזלן בהשבה, ואין היאוש פוטרו מחיובו זה, ולכן אם לא נתחייב הגזלן בהשבת הגזילה, יכול הוא לקנות הגזילה לאחר שנתייאש הבעלים, ואף על פי שבאיסור באה לידו, כגון שגזל קרקע - שקרקע אינה נגזלת, ואינה עומדת ברשות הגזלן להתחייב באונסיה, אלא שהגזלן עובר בלאו של "לא תגזול" - ואחר כך נשתקע שם הבעלים ממנה, שמועיל בה עתה יאוש, קונה הגזלן הקרקע ביאוש זה, לפי שבגזילת הקרקע לא נתחייב בהשבה.

(ב) ויש שכתבו בטעם החילוק שבין גזילה לאבידה, שמעיקר הדין לא היה לו ליאוש להועיל אפילו באבידה, כיון שמתייאש בעל כרחו ושללא מרצונו, אלא שהתורה התירה אבידה ביאוש משום שבאה לידו בהיתר, מה שאין כן בגזילה שבאיסור באה לידו.

(ג) ויש שכתבו שזה שאמרו שאין יאוש קונה בגזילה משום שבאה לידו באיסור, היינו לפי שהגזלן בזה שגזל הוא שגרם לבעלים להתיאש, ולכן אין היאוש מועיל, מה שאין כן באבידה, שלא המוצא גרם את יאוש הבעלים, אלא מתייאש הוא מחמת שהחפץ נאבד ממנו בתחילה, ולפיכך כתבו ראשונים במוצא אבידה לפני יאוש שנטלה על מנת לגזלה, ונתייאש הבעלים ממנה אחר כך, שכיון שאין ידו כיד הבעלים, קונה הוא את החפץ ככל אבידה הנקנית למוצא ביאוש, שאף על פי שבאיסור גזילה בא החפץ לידו, כיון שהיאוש נגרם שלא מחמת גזילתו, אלא מחמת האבידה שנאבדה קודם שגזלה הוא, הרי זה קונה אותה ביאוש.

וכתבו אחרונים שבמקום שהגזלן גרם ליאוש, אף על פי שלא באה לידו אלא לאחר יאוש ולא נתחייב בהשבת הממון בתורת גזלן או גנב, כגון שראה הבעלים אנס שבא כנגדו לגזול את ממונו ונתייאש קודם שגזל, שכל אדם מותר לזכות בו - שכיון שנתייאש כבר קודם שבא ליד גזלן, הרי זה כמו יאוש באבידה - הגזלן עצמו לא קנה, כיון שהוא

לעורר. "עכ"ל. וראיתי הרבה אחרונים שהביאו את דבריו, וכן מובא בפתחי חושן חלק ב אבידה ומציאה פרק א הערה כא.

הנה מבואר במנחת חינוך, ששוטה שהגביה אבדה לפני יאוש, ואחרי כן התיאשו הבעלים, ולאחר מכן התפקח, אין לזה דין יאוש שלא מדעת, כיון שכל זמן שהוא שוטה, זה כמו מונח בקרקע, ולאחר שהתיאשו הבעלים, האבדה הפקר, והוא התפקח לאחר מכן.

העולה מזה: מבואר במנחת חינוך, ששוטה שהגביה אבדה לפני יאוש, ואחרי כן התיאשו הבעלים, ולאחר מכן התפקח, אין לזה דין יאוש שלא מדעת, כיון שכל זמן שהוא שוטה, זה כמו מונח בקרקע, ולאחר שהתיאשו הבעלים, האבדה הפקר, והוא התפקח לאחר מכן.

שוטה שגנב ולאחר מכן התיאשו הבעלים והתפקח

לפי המבואר יש לברר, מה הדין בשוטה שגנב, ולאחר מכן התיאשו הבעלים מהגניבה, ואחרי כן התפקח השוטה, האם חייב להשיב את הגזלה. וצדדי הספק הן, האם אמרינן שכיון שכשגנב היה שוטה, לא חל עליו חיוב והשיב את הגזלה, וכשהתיאשו היה עוד שוטה ונעשו הפקר וזכה בהם, ואפילו שהתפקח והגניבה בעין פטור להשיב, והמנחת חינוך מדבר בשוטה שנטל אבידה, ואנו דנין בשוטה שגנב, האם יש הבדל ביניהם.

והנה זה מפורש, שאם הקרן בעין חייבים להחזיר, דז"ל המחבר בחושן משפט (שמט, ג) "קטן שגנב, מחזירין קרן לבעלים אם הוא בעין; ואם אינו בעין, פטור אף לאחר שיגדיל" ע"כ. וכתב הסמ"ע (שם, ס"ק ו) וז"ל "קטן שגנב כו'. היינו טעמא כיון דאינו בר דעת, והוא הדין חרש ושוטה, ועל שלשתן אמרו [ב"ק פ"ז ע"א] שפגיעתן רעה, עיין פרישה [דרישה סעיף ג'] "עכ"ל. אבל צריך ביאור מדוע פשיטא להו שאם הגנבה בעין צריך להחזיר, והרי כבר התיאשו הבעלים, אבל באמת הוא מבואר בש"ס שיאוש אינו אלא באבידה, אבל בגזלה חייב להחזיר הגזלה כשהיא בעין, ויאוש לא קונה (בבא קמא קיד, א)

והטעם בזה, דאין יאוש קונה אלא באבידה ולא בגזלה וגניבה, דדין יאוש באבידה הוא לקנות את החפץ עצמו למוצא, ויאוש בגזל מקנה את החפץ לגזלן, אבל חייב לשלם שוויו, וכל זה כשאינו בעין אבל כשהוא בעין יאשו בכדי לא קונה להלכה (חושן משפט שנג, ב. חושן משפט שסא, א).

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ולמעשה כתב בספר "משפט האבדה" דכן הורו גדולי ישראל שכל דבר המצוי, יש לרשום שויו ויכול להשתמש בו. ואע"פ שהם איירי באבידה ונידון דידן בגניבה, מכל מקום בני ביתה לא גנבו, אלא האשה, והגניבה באה לפנייהם, והרי זה לפנייהם כאבידה.

לפי זה בנידון דידן ישום ערך הבגדים וירשום בפנקס, אולי ימצא פעם אותם. ואם יעבור הרבה זמן שיש להניח שמתו כבר פטור להשיב, כמו שביארנו בסימן פה שאין ירושה לממון שאין עליו בעלים.

העולה מזה: אשה חולת נפש שגנבה בגדים, ואין אפשרות לדעת של מי הם, הרי זה כאבידה שלא נמצאו בעליה, וישום ערך הבגדים וירשום בפנקס, אולי ימצא אותם פעם. ואם יעבור הרבה זמן שיש להניח שמתו כבר, פטור להשיב, שאין ירושה לממון שאין עליו בעלים.

השבת אבידה על ידי צדקה

ואמר לי מו"ר הגה"צ רבי מרדכי גרוס שליט"א שראוי לתת צדקה כפי שווי החפצים לזכות בעליהם, ובזה עושים השבה. וכן כתב החתם סופר, שבמקרה כזה ראוי לעשות כן. וכן ראיתי בספר "האמנתי ואזמרה" שכתב ב' ח' שרה וז"ל "בעליית הגג שבבית החזון איש, נערמו שקים מלאים בנייר מכתבים שזרמו אליו מכל קצווי תבל. יום אחד חיטט ילד פלוני בשקים, פתח מעטפות ומצא בחלק מהן בולים בעלי ערך שצירפו הכותבים לצורך מכתב תשובה, הילד קרע את המעטפות לגזרים, ואת הבולים הביא אל רבנו. נרתע מרן ושאל את הילד בניחותא אם זוכר הוא באלו מעטפות מצא את הבולים, כי התכוון לקיים מצוות השבת אבדה ולהחזיר לשולחים את הבולים, או תמורתם הכספית, אך הילד לא זכר מאומה, עמד מרן החזו"א ושלשל מעות במחיר הבולים לתוך קופת צדקה שעמדה לפניו, שהצדקה תהיה לזכות פלוני".

ואמר לי מו"ר שליט"א, שאם אחרי שנתן לצדקה לזכות הבעלים, נמצאו בעלי האבידה, אין צריך להשיב להם את האבידה, כיון שכבר קיים השבת אבידה בדרך זו.

העולה מזה: מי שמוצא אבידה ולא מוצא את בעליה, יכול לפניו משורת הדין לתת צדקה לזכות בעליה, ובזה מקייים מצוות השבת אבידה, שאם אחרי שנתן לצדקה לזכות הבעלים, נמצאו בעלי האבידה, אין צריך להשיב להם את האבידה, כיון שכבר קיים השבת אבידה בדרך זו.

גרם את יאוש הבעלים, ולכן חשוב שבאה הגזילה לידו באיסור" עכ"ל.

הנה לפי טעם הראשון שיאוש לא חל, כיון שנתחייב בהשבה, היה סברא לומר ששוטה שגנב שאינו חייב בהשבה, אם התיאשו חל היאוש ופטור להשיב לאחר שהתפקח, אבל לפי טעם ב' וג' שאפילו שאין דין השבה לא חל יאוש בגניבה וגזלה, מפני שאין דין יאוש רק באבידה, או מפני שגרם לבעלים להתיאש, לפי זה שוטה שגנב והתיאשו הבעלים והתפקח חייב להשיב שלא חל היאוש. ובאמת לפי המבואר לעיל מלשון הסמ"ע, מוכח שעיקר הטעם הוא לא כטעם ראשון, אלא אפילו בשוטה שאין חייב בהשבת הגזלה, לא חל דין יאוש, ואם הגניבה בעין חייב להחזיר.

העולה מזה: האחרונים כתבו כמה טעמים שאין יאוש בגניבה וגזילה, והם: א. שכבר נתחייב הגזלן בהשבה, ואין היאוש פטור מחיובו זה. ב. התורה התירה אבידה ביאוש, משום שבאה לידו בהיתר, מה שאין כן בגזילה שבאיסור באה לידו. ג. שאין יאוש קונה בגזילה משום שבאה לידו באיסור, היינו לפי שהגזלן בזה שגזל הוא שגרם לבעלים להתיאש.

אשה חולת נפש שגנבה בבית חולים בגדים ואין ידוע למי להחזיר

הנה נתבאר ששוטה שגנב לא מועיל יאוש, ואם החפץ בעין חייבים להחזיר את החפץ לנגזל אפילו לאחר יאוש, ובנידון דידן שאין ידוע למי החפץ, יש לברר מה נעשה בחפץ של אחר שאין מועיל בו יאוש, ובאמת דינו כמו מצא אבידה שיש בה סימן דיאוש לא מהני, ואין מוצא למי להשיב.

והנה כתב המחבר בחושן משפט (רסז, כא) "מצא תפילין, שם דמיהן ומניחן עליו מיד, אם ירצה, שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה" ע"כ וכתב סמ"ע (שם, ס"ק ל) וז"ל "שם דמיהן ומניחן עליו. פירוש, מחזיק לעצמו ומניחן על ראשו ויוצא בהן ידי מצות תפילין אם ירצה לקנותם לעצמו, דודאי בעליהן לא יקפידו דהם מצויים לקנותן אצל סופרים. והרמב"ם מסיים בזה שם (גזילה ואבידה, יג, יד) ז"ל, ואינן עשויין אלא למצותן בלבד, עכ"ל. משמע מלשון זה דבשאר דברים אף שמצויים לקנותן מ"מ חביב לאדם דבר שרגיל בו, משא"כ תפילין דאין אדם רגיל להקפיד אם יוצא באלו או באלו אם גם הם בחזקת כשרות. אבל הטור [סעיף כ"ג] לא כתב אלא כלשון המחבר. וע"ש בטור דכתב ז"ל, וכן פירות שהתחילו לרקוב וכן כל כיוצא בזה מוכרן מיד, עכ"ל. ומהתימה למה השמיטוהו בעלי השו"ע: "עכ"ל.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דינים העולים:

א. מבואר במנחת חינוך, ששוטה שהגביה אבדה לפני יאוש, ואחרי כן התיאשו הבעלים, ולאחר מכן התפקח, אין לזה דין יאוש שלא מדעת, כיון שכל זמן שהוא שוטה, זה כמו מונח בקרקע, ולאחר שהתיאשו הבעלים, האבדה הפקר, והוא התפקח לאחר מכן.

ב. שוטה שגנב ואחרי כן התיאשו הבעלים, לא נקנה לו החפץ, דאין יאוש קונה בגזל וגניבה, אלא באבידה, לפי שבאיסור בא לידו.

ג. האחרונים כתבו כמה טעמים שאין יאוש בגניבה וגזילה, והם: א. שכבר נתחייב הגזלן בהשבה, ואין היאוש פוטר מחיובו זה. ב. התורה התירה אבידה ביאוש, משום שבאה לידו בהיתר, מה שאין כן בגזילה שבאיסור באה לידו. ג. שאין יאוש קונה בגזילה משום

שבאה לידו באיסור, היינו לפי שהגזלן בזה שגזל הוא שגרם לבעלים להתיאש.

ד. אשה חולת נפש שגנבה בגדים, ואין אפשרות לדעת של מי הם, הרי זה כאבידה שלא נמצאו בעליה, וישום ערך הבגדים וירשום בפנקס, אולי ימצא אותם פעם. ואם יעבור הרבה זמן שיש להניח שמתו כבר, פטור להשיב, שאין ירושה לממון שאין עליו בעלים.

ה. מי שמוצא אבידה ולא מוצא את בעליה, יכול לפני משורת הדין לתת צדקה לזכות בעליה, ובזה מקייים מצוות השבת אבידה, שאם אחרי שנתן לצדקה לזכות הבעלים, נמצאו בעלי האבידה, אין צריך להשיב להם את האבידה, כיון שכבר קיים השבת אבידה בדרך זו.

